

Zagraniczni

Szewach Weiss 5 VII 1935–3 II 2023

Mało kto miał tak burzliwe i dramatyczne życie jak Szewach Weiss. Oryginalne imię w jidysz Szejwach zmienił po przybyciu do Palestyny na później używane Szewach. Można je przetłumaczyć jako Sława. Urodził się w Borysławiu, wtedy w Polsce, teraz w Ukrainie, w rodzinie żydowskiej, jako syn Gitł, czyli Gieni, tak nazywanej przez polskich sąsiadów, i Meira Wolfa Weissa, właściciela sklepu spożywczego.

Niemcy zajęli miasto w lipcu 1941 r. i zaraz utworzyli getto. Rodzinie Weissów udało się z borysławskiej dzielnicy żydowskiej i ukryć. Przetrwali dzięki pomocy Ukrainki Julii Lasotowej, polskiego małżeństwa Anny i Michała Górali oraz rodziny Marii Potężnej i jej syna Tadeusza.

Lata te pozostawiły trwałe piętno u Szewacha. W czasie dyskusji o wydarzeniach w Jedwabnem w 1941 r., gdy mówiono o stodole, w której Polacy spalili Żydów, często stwierdzał: „Ale były też inne stodoły, w których ukrywali się Żydzi”. Nie negował tej tragedii i podobnych wydarzeń, ale wzywał, by nie wyciągać generalizujących wniosków na temat negatywnego stosunku Polaków do żydowskich współobywateli i doceniać to, że wielu Żydów przeżyło Holocaust dzięki polskiej pomocy. Miał na myśli siebie i rodzinę. Był modelowym przykładem tzw. dziecka Holocaustu i nigdy o tym nie zapomniał.

Po wojnie Weissowie mieszkali w Gliwicach i Wałbrzychu, a Szewach przebywał w żydowskim syjonistycznym sierocińcu w Głuszycach, gdzie intensywnie uczył się języka hebrajskiego.

Rodzina szybko zdecydowała się na emigrację do Palestyny. W 1946 r. nielegalnie przekroczyli granicę polsko-czechosłowacką i przez Austrię, m.in. obóz przejściowy w Linzu, dotarli do Włoch. Wreszcie 1 grudnia 1946 r. Weissowie wsiedli na statek i popłynęli do Palestyny. Tam Szewach rozpoczął naukę w szkole rolniczej niedaleko Netanji i doczekał powstania państwa Izrael w 1948 r. Pod wpływem Michaela Kasztana, polskiego Żyda i swego nauczyciela, zbliżył się do politycznej lewicy – uważał się za jej

przedstawiciela do końca życia. Z powodzeniem uprawiał też wyczynowo sport, trenował lekkoatletykę i podnoszenie ciężarów – na początku lat 50. XX wieku był jednym z najlepiej zapowiadających się sportowców izraelskich, ale wypadek, jakiemu uległ w 1965 r., zakończył karierę sportową.

Przeszedł regularną służbę wojskową w armii izraelskiej, którą ukończył w stopniu sierżanta – był podoficerem do spraw kultury. Po przejściu do cywila został dziennikarzem radiowym, a równocześnie studiował nauki polityczne w Uniwersytecie Hebrajskim w Jerozolimie i prawo w Uniwersytecie w Tel Awiwie. Zdecydował się na karierę akademicką. W 1975 r. założył Wydział Mediów w Uniwersytecie w Hajfie i został profesorem nauk politycznych tej uczelni. Był doktorem filozofii w dziedzinie nauk politycznych. W pracy naukowej interesowały go przede wszystkim problemy organizacji życia publicznego, w szczególności kwestie zarządzania. Był poliglotą – biegle znał angielski, hebrajski, jidysz, polski i rosyjski.

Od 1969 r. Szewach Weiss czynnie uczestniczył w izraelskim życiu publicznym, w szczególności politycznym. Poglądy lewicowe sprawiły, że wstąpił do Partii Pracy i wszedł do jej centralnego kierownictwa. W latach 1977–1999 był członkiem Komitetu Centralnego ugrupowania. W 1969 r. został radnym miasta Hajfa, funkcję piastował do 1981 r. W tymże roku został wybrany do Knesetu, parlamentu izraelskiego. W latach 1988–1992 był jego wiceprzewodniczącym, a w latach 1992–1996 przewodniczącym. Wybrali go socjaliści i partie religijne.

Weiss był zwolennikiem premiera Iccacha Rabina i jego polityki zmierzającej do porozumienia z Organizacją Wyzwolenia Palestyny i utworzenia państwa palestyńskiego. Rabin włączył Weissa do delegacji izraelskiej prowadzącej w Oslo w 1993 r. rozmowy pokojowe z Jaserem Arafatem. Weiss był jednym z ostatnich ludzi, którzy rozmawiali z Rabinem przed jego tragiczną śmiercią. Premier zginął 4 listopada 1995 r. z rąk nacjonalisty żydowskiego protestującego przeciwko pokojowi z Palestyńczykami. Weiss wielokrotnie reprezentował Kneset zagranicą, m.in. był delegatem parlamentu izraelskiego do Rady Europy w latach 1984–1999. Przewodniczył od 2000 do 2004 r. Światowej Radzie Instytutu Yad Vashem w Jerozolimie dokumentującym Holocaust.

Szewach Weiss został mianowany ambasadorem Izraela w Polsce w 2000 r. – funkcję tę objął w 2001 r. i zakończył w 2004 r. Był stworzony do tej roli z uwagi na biegłą znajomość języka polskiego, ale przede wszystkim ze względu na sposób postrzegania wspólnej przeszłości polsko-żydowskiej, trudnej z uwagi na okoliczności, szczególnie w latach jego misji, znaczonej także stosunkiem do wspomnianych wydarzeń w Jedwabnem i problemem zwrotu majątku żydowskiego. Opowiadał się za takimi reparacjami.

Osobiste dramatyczne doświadczenia z czasów wojny skłoniły go do zdecydowanie koncyliacyjnej postawy w sprawach dzielących Polaków

i Żydów. Podkreślał udział Polaków w ratowaniu Żydów, ale zdecydowanie sprzeciwiał się zamazywaniu polskich win z czasów II wojny światowej i wcześniejszych. Apelował też o zrozumienie zachowań Żydów chcących upamiętnić ofiary Holokaustu. Dobrym przykładem postawy Szewacha Weissa jest jego komentarz do „lotu pamięci” trzech wojskowych samolotów izraelskich nad obozem Auschwitz-Birkenau. Wydarzenie to, które odbyło się za zgodą polskiego Ministerstwa Obrony Narodowej, wywołało różne komentarze, także krytyczne dyrekcji Muzeum Obozu Auschwitz-Birkenau. Potraktowano je jako pokaz siły militarnej Izraela i Międzynarodowej Rady Oświęcimskiej. Szewach Weiss napisał: „To nie był pokaz siły wojennej Izraela. Lotnicy przybyli, aby w drodze powrotnej do kraju zapłakać nad grobami bliskich, którzy tutaj zginęli. Lecieli prawie z wygaszonymi silnikami. Kto ich krytykuje, nie czuje tego, co wydarzyło się podczas Holocaustu”.

W czasie pełnienia ambasadorskiej funkcji i później, Weiss wielokrotnie patronował imprezom i działaniom prezentującym wspólny polsko-żydowski dorobek w różnych dziedzinach, ponieważ uważał, że jest to niezbędne dla normalnych stosunków polsko-izraelskich. Czynił to z pełnym przekonaniem w Polsce, Izraelu i innych krajach. Ktoś opowiadał mi o konferencji w Tuluzie o Shoah. Przemówienie Weissa odebrano jak wystąpienie ambasadora Polski we Francji, a nie dyplomaty izraelskiego.

Szewach Weiss budził powszechny szacunek za postawę pełną tolerancji, otwartości i bezpośredniości; zwykł być po imieniu z większością znajomych. Za działalność został odznaczony Krzyżem Wielkim Orderu Zasługi Rzeczypospolitej Polskiej (2004 r.) i Orderem Orła Białego (2016 r.). Ostatnie odznaczenie, najwyższe w Polsce, otrzymał „w uznaniu znamienitych zasług w działalności na rzecz pogłębiania przyjaznych oraz wszechstronnych relacji pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a Państwem Izrael”. Zależało mu, by te stosunki były normalne i sporą część długiego życia poświęcił, aby tak się stało.

Szewach Weiss aktywnie uczestniczył w polskim życiu publicznym jako ambasador, a także po zakończeniu misji. Kontynuował też karierę naukową i akademicką. Prowadził wykłady na temat historii i polityki Izraela na Wydziale Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego. Współorganizował Centrum Badań nad Izraelem i Diasporą Żydowską na tym wydziale; obecnie placówka nosi jego imię. Otrzymał doktoraty honorowe Uniwersytetu Wrocławskiego (2006), Uniwersytetu Warszawskiego (2011), Uniwersytetu Medycznego w Łodzi (2011), Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej, gdzie w 2012 r. był profesorem wizytującym uczelni, a także Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach (2013). W 2019 r. został członkiem zagranicznym II Wydziału Polskiej Akademii Umiejętności.

Był laureatem wielu nagród, m.in. Brata Alberta (1998) i im. Jana Nowaka Jeziorańskiego (2018), obywatelem honorowym Kalisza, Płońska i Wałbrzycha. Po polsku ukazało się kilka jego książek: rozmów, wspomnień, pamiętników, rozważań o kwestiach żydowskich i społecznych: *Ziemia i chmury* (2002), *Czas ambasadora* (2003), *Między nami* (2005), *Z jednej strony, z drugiej strony* (2005), *Okna tęsknoty. Okna nadziei* (2007), *Między narodami* (2008), *My Żydzi między Izraelem a diasporą* (2009), *W dwóch światach* (2010), *Takie buty z cholewami* (2012), *Ludzie i miejsca* (2013), *Spotkania raz jeszcze* (2015), *Pamiętam...* (2018).

Szewach Weiss zmarł 3 lutego 2023 r. w Ramat Gan. Został pochowany na narodowym cmentarzu na Wzgórzu Herzla w Jerozolimie.

Jan Woleński